

A szépség spiritualitása

Egy elfelejtett út Istenhez

Kurzusaimon olykor elvégeztetem ezt a gyakorlatot: Két ember szembeáll egymással. Az egyik becsukja a szemét. A másik a hit szemével tekint rá, vagyis olyan szemmel, amely nem értékkel, nem ítél meg, semmit nem akar kapni – csak a szépet látja a másokban. Aztán szerepet cserélnek. Ily módon ez a két ember, aki a szépség szempontjából tekint a másikra, bensőleg közel kerül egymáshoz. Mély, egzisztenciális kapcsolatot éreznek. Ha arra tekintünk, ami a másokban szép, akkor testvéreké-nővérekké válunk.

Ha a szépet szemlélem – a másik emberben, a természetben, a művészetben vagy a zenében –, akkor ez megfelel a kontemplatív misztikus spiritualitásnak. Azt veszem szemügyre, ami van. Befogadom a számomra adott szépséget. És ebben a szépségben megsejtem Isten összszépségét, amiről a misztikusok írnak. A szépség tehát fontos út Istenhez.

Ennek ellenére ezt a témát eddig elhanyagolták a keresztény hagyományban, és idáig én is alig méltattam figyelemre. Katolikus oldalon Hans Urs von Balthasaron és Joseph Ratzingeren, evangélikus oldalon Rudolf Bohrenen, Matthias Zeidleren és Paul Tillichen kívül alig akad teológus, aki érdeklődne a téma iránt. Fájdalmasan tudatosult bennem, hogy keresztény spiritualitásunkat az utóbbi két évszázadban a morális határozta meg nagyon erősen, aztán pedig a pszichológia.

Számunkra – számomra is – mindenekelőtt arról volt szó, hogy a keresztény ember az aszkézis révén küzdjön magával, és ezáltal legyőzze hibáit és gyengeségeit, érett és fegyelmezett emberré váljék, aki egyre jobban képes befogadni Jézus szellemiségét. Ha szemügyre veszem a könyveimet, azt látom: mindig az volt fontos számomra, hogy a keresztény ember – a becsületes önismeret útján – fölfedezze Isten titkát a lelke mélyén. De azt, hogy Isten nemcsak igaz és jó, hanem szép is, a saját spiritualitásomban is elhanyagoltam. Időközben világossá vált számomra, hogy a spiritualitást mindig olyan útnak láttuk, amelyen mi magunk járunk, vagyis a spiritualitás aktív oldalát hangsúlyoztuk. A szépség témája azonban a kontemplatív és misztikus dimenzióhoz vezet el minket.

Mindaz, ami létezik, *jó, igaz és szép*. Az ókori filozófia – és vele a teológia – így szemlélte, és próbálta megérteni

a létet. Az Igaz a teológiai dogmatika tárgya, amely egyre mélyebben be akar hatolni az Ember igazságába és Isten igazságába. A Jóval a moráleteológia törődött. A Jó azonban mindig az, amit tenni kellene, azt mutatja meg nekünk, milyenek legyünk és hogyan viselkedjünk. A Szép azonban nem tárgya a „kell”-nek, hanem egyszerűen jelen van. Az utunkba kerül. Nem kell „megcsinálnunk”. Annak érdekében, hogy az összes létezőknek ezt az oldalát észrevegyük, csupán a nyitottság hozzáállására van szükség, arra a készségre, hogy olyannak lássuk a dolgokat, amilyenek. Ezért a szépség elhanyagolása mindig azt is jelenti, hogy nem felelünk meg a létezésnek, Isten teremtésének. A szépség spiritualitása kontemplatív spiritualitás. Olyan spiritualitás, amelynek középpontjában Isten ajándéka áll, nem pedig a saját cselekvésünk.

Nem valamelyik teológus, hanem egy író vezetett el engem a szépség elfelejtett spiritualitásához, mégpedig *Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij*, aki azt mondta: „A szépség fogja megmenteni a világot.” Ő legalább évente egyszer elment a Sixtuszi Madonnához, hogy hosszasan szemlélje. „Legalább évente egyszer fel kell tudnom nézni egy emberre, hogy ne essem kétségbe magam és mások miatt”, mondta a képpel kapcsolatban. A Raffaello által szép nőnek megfestett Madonna szépsége lehetővé tette számára, hogy elfogadja önmagát, és ne essen kétségbe a maga törekénysége miatt.

Szépség nélkül az ember búskomorságba süllyed, mondja Dosztojevszkij, aki sok rossz és destruktív emberrel találkozott életében, és regényeiben leírta feneketlen mélységüket és kétségbeesésüket. A szép Madonna szemlélése azonban megváltoztatta azt is, ahogyan ezeket az embereket látta: minden rossz ellenére észrevette azt a szépet is, ami a lelkük mélyén létezett.

Dosztojevszkij számára a szépség a hasznosság ellentéte. Ha mindent a hasznosságnak vetünk alá, akkor megfosztjuk méltóságától az embert. Amikor az író 1876-ban tudomást szerzett egy általa ismert bába öngyilkosságáról, ennek okát abban látta, hogy mindig pusztán a hasznosságról prédikáltak neki: „Ez az asszony a világ szépségére és emberekre vágyakozott volna. ... Ennek a bábának az öngyilkossága az ember szellemi eredetének a bizonyítéka. Kizárólag kenyérrel nem élhet az ember, szépség nél-

kül nem létezhet.” Ezért a szépség nem csupán esztétikai fogalom, hanem etikai és vallási dimenziója is van. A szépség az, ami legmélyebb rendeltetéseként van belehelyezve az ember lelkébe.

Dosztojevszkij ezt kifejezetten Jézusra vonatkoztatja: „Mivel Krisztus önmagában és tanításában hordozta a szépség ideálját, elhatározta, hogy elülteti azt az emberek lelkében, abban a meggyőződésben, hogy ezzel az ideállal a lelkükben az emberek testvérekké válnak.” Érdekes, hogy itt egyáltalán nem arról a morális követelményről van szó, hogy szeressük felebarátainkat, hanem a bennünk lévő szépség ébreszti föl a felebarát iránti szeretetet.

A szépség szemlélése („kontemplációja”) – legyen szó egy tájról, naplementéről, zenedarabról, egy festményről vagy egy román templomról – arra ösztönöz minket, hogy igazi belső képünk valóra váltására törekedjünk. A szépséget szemlélve azzal a határtalan isteni szeretettel kerülünk érintkezésbe, amely lelkünk mélyén lakik.

Amikor manapság a szépségről beszélnek a médiumokban, akkor többnyire a test szépségéről van szó. Mindezekelőtt a nőket értékelik szépségük alapján. Léteznek szépségversenyek, amelyeken a formák és a méretek alapján pontozzák a testet. Ez az „objektív szépségideál” sokakban rossz lelkiismeretet támaszt: a modellek karcsúságához vagy agyonedett férfiak izmaihoz mérik magukat, és aztán mindig vesztesnek tűnnek önmaguk előtt. Ennek egyik következménye lesz aztán a ma oly gyakori szépségműtét. Az ilyen sebészi korrekció az ember önmaga elleni agresszív tette. Éppen számos idősebb nő ad ki sok pénzt arra, hogy megőrizze külső szépségét. De aki jól megnézi ezeket a nőket, nem találja szépnek őket. A mesterséges aurája veszi örül őket. Létezik a divatlapokban bemutatott nők hideg szépsége. Ezek a nők megfelelnek a női szépség „objektív” ismérveinek, de ha megnézzük az arcukat, az csak hidegséget sugároz felénk.

Egy hideg, elutasító arc semmiféle szépséget nem sugározhat ki, bármennyire megfeleljen is az „objektív” ismérveknek. Az ilyen arcokból semmi szeretet nem sugárzik. Pedig a szépség végső soron mindig a szeretettel, egy ember belső lendületével kapcsolatos. Dosztojevszkij azt mondja: „Nem a nyugodt, kiegyensúlyozott arcok szépek, hanem azok, amelyekben Isten és az Ördög küzd egymással, és az ellentétes partok találkoznak. Azok az emberek szépek, akik felemészítik magukat a jó iránti vágyakozásban. Mivel hevesebb ez a vágyakozás, annál szebb az emberi arc.”

Ebben az értelemben írják le az evangéliumok Jézus szépségét is. Lukács Jézus „kharisz”-áról beszél; ez a szó nemcsak azt jelenti, hogy „kegyelem”, hanem azt is, hogy „szépség”, „kellemes lény”. Jézus vonzereje nem csupán az üzenetében rejlik, hanem ebben a „kharisz”-ban is: „Kedves lett Isten és az emberek számára egyaránt” (Lk 2,52). Annak a szépségnek azonban, amelyről az evangéliumok beszélnek, semmi köze sincs az esztétikához, nem a világ csúnyaságától és szenvedéseitől való menekülést jelenti.

A János-evangéliumban az a paradoxon válik világossá, hogy Isten szépsége éppen a test esendőségében jelenik meg. János számára Jézus megdicsőülése a kereszten történik meg – a gyalázat és a kegyetlenség helyén. Jézus szépsége megkínzott alakjából világít, megfeszített szépség ez, olyan szépség, amely el van rejtve az elcsúfított és megszégyenített ember formátlanságában.

A szépség spiritualitása ezért nem ellentéte az aszketikus spiritualitásnak. Hogy észrevegyük a szépet, a megtisztulás aszkézisére van szükség. Szembenézek belső homályaimmal, szennyes érzelmeimmel és gondolataimmal, hogy Isten szeretetével megtisztítsam őket. Csak azután leszek képes arra, hogy meglássam a szépet a világban, és az meghlessen.

De magának a szépségnek is van megtisztító hatása. A szépség által Isten érint meg engem, és megtisztít. Ha a szép egy piszkos tükörré vetül, akkor arra hív meg, hogy megtisztítsuk tükrünket.

Mindenekelőtt *Dorothee Sölle* tette világossá, hogy a szépség a változás egyik fontos forrása is „Mély, eddig még kevésbé átgondolt kapcsolat van a misztika és az esztétika, az Istenben megtalált öröm és a szépség között”, írja a pár éve elhunyt evangélikus teológusnő. „A világ örömtelen, antimisztikus állapotával” olyan spiritualitást állít szembe, amely dicséri Istent és az életet, és mindenben a szépséget hirdeti: „Ebben az értelemben valamennyien felelősek vagyunk azért, hogy az élet szépsége láthatóvá és hallhatóvá váljék.” Ezt a gondolatot *Misztika és ellenállás* c. könyvében fejtette ki Sölle: A szépség éppen a politikailag nehéz időkben lehet a menekülési pont, amely erőt ad, hogy ne essünk kétségbe, hanem küzdjünk a jóért.

A szépség spiritualitása tehát nem menekülés egy esztétikus világba, hanem a menedék keresése e világ *közepette*. A szépség vigaszt és megnyugvást ad erőink latbavetése során, egyúttal pedig az a motor, amely arra indít minket, hogy odaadjuk magunkat, és minden erőnkkel síkraszálljunk e világért.

Anselm Grün

A szerző 1945-ben született, bencés szerzetes, számos spirituális könyv szerzője (ezek közül több magyarul is megjelent), meditációs és kontemplációs kurzusokat vezet.

Forrás: Publik-Forum, 2014/6

